

„Frygická čapka“. Hodnoty, symboly a ikonografie v kubánské republikánské separatistické tradici

Julio César Guanche

Kontaktní e-mail: jcguanche@gmail.com

“Phrygian cap”. Values, Symbols and Iconography in the Cuban Republican Separatist Tradition

Abstract:

This text studies the Cuban republican tradition, very little analysed by the academy of the country. It investigates how republican ideas were appropriated and recreated in the context of the War of Independence, and in what ways and with what symbols Cuban actors developed their own ideas about this political development. The text focuses on the analysis of iconography, a body of sources that is also poorly attended. It identifies ambiguities and tensions that influenced the independence process to suggest how republican notions “from below” were produced in Cuba around independence, slavery and the Republic. With this, the work contributes to restoring republicanism as a central tradition in Cuban political history, not as an echo of projects from other countries but as a result of popular political production.

Keywords: Republicanism; republican tradition in Cuba; republic and democracy; Republican iconography; Race and Republic; Phrygian cap

Klíčová slova: republikanismus, republikánská tradice na Kubě; republika a demokracie; republikánská ikonografie; rasa a republika; frygická čapka

DOI: 10.14712/2464689X.2021.18

Dnes téměř všechny strany politického spektra vedou spor o význam republikanismu. Jedná se o tradici spojenou s principy jako kolektivní samospráva, občanská ctnost a podílení se na politice ze strany občanů. Vedle tak „ušlechtilého“ obsahu v její historii nalezneme také urputné boje mezi jejími vlastními oligarchickými a demokratickými verzemi. V dnešním světě má velké množství zemí formálně republikánské režimy, ale její historie je tisíciletá: o republice se psalo již před 2 500 lety.

Demokratický republikanismus nebyl nikdy výlučně „evropskou“ záležitostí. V roce 1797 bylo ve venezuelském přístavu Guaria zatčeno několik otroků za zpěv Marseillaisy. Jeden ze svědků uvedl, že „jeden otrok přiznal, že je pravda, že zpíval lidové písně a zazpíval nám ... řekl, že všechny ostatní, které zná, obsahují v refrénu, ať žije republika, ať žije svoboda, ať žije rovnost.“¹ Nejdříve C. R. L. James a po něm Paul Gilroy ukázali haitskou revoluci jako radikalizaci atlantického republikanismu.² V devatenáctém století byly v Latinské Americe republikami státy, které se rozvíjely poté, co získaly nezávislost.³

Slovo „republika“ neznamená zázraky, ani se díky němu nezrodí demokracie pouze tím, že jej vyslovíme. Při pohledu na realitu sociálního a etnicko-rasového vyloučení, politické korupce a exkluzivistického zneužití moci ze strany vnitřně-koloniálních frakcí José Martí nazval tyto latinskoamerické režimy 19. století „formálními republikami“ (1892) a „teoretickými republikami“ (1895). Něco podobného udělal José Carlos Mariátegui, když citoval Josého Vasconcelosa, a popsal je jako „falešné republiky“.

Slovo „republika“ nevyvolalo zázraky ani po vyhlášení kubánské nezávislosti. Demokratická republikánská strana byla pro svou silnou pozici, pro oligarchický přístup, pro politiku většiny proti menšinové rase, pro restriktce v kultuře, právech, ekonomice a pro omezení svobod jednou z nejvíce antidemokratických a antirepublikánských stran, které se dělily o moc na Kubě v první polovině 20. století.⁴ Ani v dnešním světě toto slovo nevyvolává zázraky: „republikanismus“ Mauricio Macriho v Argentině zredukoval tento koncept tak, že jej omezil určitými formálními republikánskými institucionálními rámci, a to za účelem upřednostnění výhradně ekonomických a politických menšin.

Bez ohledu na svůj rozsah a hloubku je republikanismus na Kubě přece jen „neviditelnou“ tradicí. Ani zdaleka nepovažujíc kubánský republikanismus za „ozvěnu“ republikanismu španělského, francouzského nebo amerického, se tento text bude věnovat tomu, jak tyto myšlenky byly na Kubě převzaty a přetvořeny v kontextu války za nezávislost, ale také tomu, jak kubánští aktéři vytvořili své vlastní ideje tohoto politického proudu. V tomto ohledu článek přispívá ke studiu kontextu vývoje kubánské a latinskoamerické republikanismu a sleduje práce zaměřené také do evropských oblastí, jako např. studie od Gabyho Mahlberga.⁵

Za tímto účelem tento text studuje nejasnosti a napětí, které ovlivnily proces a konečný výsledek boje za nezávislost, např. podmínky a dynamiku jedné války rozpoutané a vedené

¹ MARCHENA FERNÁNDEZ, J. El día que los negros cantaron la marseillesa. El fracaso del liberalismo español en América. 1790–1823. *Historia Caribe*, 2002, Vol. 2, Núm. 7, s. 55.

² GILROY, P. *The black Atlantic. Modernity and double consciousness*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1993, JAMES, C. L. R – GARCÍA, R. *Los jacobinos negros. Toussaint L'Ouverture y la revolución de Haití*. 1. ed. en castellano. Madrid, México D. F.: Turner; Fondo de Cultura Económica (Colección Noema, 23), 2003.

³ Engels viděl v Pařížské komuně formu demokratické republiky. Marx napsal, že „velkým přínosem tohoto hnutí (družstevnictví) je, že ukazuje, že současný despotický systém, kdy je práce podřízena kapitálu, vede k chudobě a může být nahrazen republikánským dobročinným systémem sdružení svobodných a rovných zemědělců a výrobců“. MARX, K. *Instrucción sobre diversos problemas a los delegados del Consejo Central Provisional*. Edited by Archivo Marx/Engels, 1866. [online]. Dostupné na: <https://www.marxists.org/espanol/m-e/1860s/isdp66s.htm#fn0>. [cit. 20. 12. 2019].

⁴ Takováto témata a období studovali Jorge Ibarra, Louis Perez Jr., Ana Cairo, Oscar Zanetti, Robert Whitney, Rafael Rojas, Berta Álvarez, Alejandro de la Fuente a další.

⁵ MAHLBERG, G. – WIEMANN, D. *European contexts for English republicanism (Politics and culture in Europe, 1650–1750)*. London: Routledge, 2013.

kreolskými elitami, v níž lze nalézt široké mezitřídní a mezirasové zastoupení a potýkání se s vnitřními konflikty. Tato studie se tedy zaměřuje na to, jak se na Kubě tvořilo republikánské povědomí ohledně nezávislosti, otroctví a Republiky „od spodu“. Válka na Kubě dle mého mínění představuje mimořádnou příležitost k analýze křížovky různých typů republikanismu v oblasti Atlantiku poté, co zdejší státy získaly nezávislost: „červený“ republikanismus (revoluce a protesty od spodu), „černý“ republikanismus (africká diaspora) a „bílý“ republikanismus (evropský expanzionismus a rozvoj kapitalismu).⁶

Současný stav zkoumání v literatuře

Jak je známo, ke „zrodu“ republikanismu v akademickém světě došlo v 60. letech 20. století. V této dekádě svobodná demokracie utrpěla rukou marxismu, strukturalismu, povstání v roce 1968, latinskoamerických partyzánských bojů (gueril), kubánské revoluce a války ve Vietnamu. Byly to příznivé podmínky pro vznik politických a intelektuálních alternativ. Z intelektuálních alternativ to byl akademický neo-republikanismus, který reagoval na problémy, které omezovaly svobodu a kterým liberalismus věnoval málo pozornosti nebo se jimi nezabýval vůbec.⁷

Tento proud známý jako Cambridgeská škola se věnuje především mluvčím, slovům a konceptům, ale již se hlouběji nezabývá tématy, kterým se věnovala Ellen Meiksins Wood, jako jsou vztahy mezi aristokracií a venkovským obyvatelstvem, rolnictvím, rozdělení a držba půdy, urbanizace, směna, obchod, buržoazní třída nebo společenské protesty a konflikty.⁸

Dle teoretického rámce Cambridgeské školy proud latinskoamerických intelektuálních dějin přepracoval pojetí „historie myšlenek“, což vedlo k přehodnocení latinskoamerického republikanismu 19. století. V této souvislosti studoval pojetí „nepatřičných myšlenek“ a sledoval politickou funkci, kterou plní mluva v kontextu jejich cílů, ačkoli se jedná o myšlenky „importované“.⁹

Texty Xaviera-Françoise Guerry a polemiky jako ty mezi José Eliásem Paltim a Horaciem Tarcusem zkomplikovaly metodologii studia v tomto oboru. V Mexiku autoři jako José Antonio Aguilar, José Carlos Chiaramonte, Rafael Rojas, Alicia Hernández Chávez a Luis Barrón iniciovali studium „epidermických republik“ a „pozitivního republikanismu“, které zpochybnilo ústřední postavení dichotomie liberálové-konzervativci, a zabývali se významem republikanismu během první poloviny 19. století a jeho konfliktem s liberálními hodnotami.¹⁰

⁶ GABACCIA, D. A long Atlantic in a wider world. *Atlantic Studies: Global Currents*, 2004, 1:1, s. 1–27.

⁷ BAILYN, B. *Los orígenes ideológicos de la Revolución norteamericana*. Madrid: Tecnos (Clásicos del Pensamiento, 107), 2012. WOOD, G. S. *The creation of the American Republic, 1776–1787*. New York: Norton (The Norton library, N644), 1972. POCOCK, J. G. A. *El momento maquiavélico. El pensamiento político florentino y la tradición republicana atlántica*. Segunda ed. Madrid: Editorial Tecnos (Ciencias políticas y sociales Serie de Ciencia política, 2008).

⁸ MEIKSINS WOOD, E. *Hobbes y el neorepublicanismo académico de la escuela de Cambridge*, 2010. [online]. Dostupné na: <http://www.sinpermiso.info/textos/hobbes-y-el-neorepublicanismo-academico-de-la-escuela-de-cambridge>. [cit. 18. 12. 2019].

⁹ PALTÍ, E. *El problema de las 'ideas fuera de lugar' revisitado. Más allá de la historia de 'ideas'*. México: UNAM, 2004.

¹⁰ AGUILAR, J. A. – ROJAS, R. *El republicanismo en Hispanoamérica. Ensayos de historia intelectual y política*. México D. F.: Fondo de Cultura Económica (Elibro Catedra), 2014.

Dalším dílem v této oblasti je *Politický a společenský slovník iberoamerického světa*, který usiluje o to, „aby iberskému světu byla navráćena jeho zasloužená role v moderním pojetí jednoho z nejzákladnějších konceptů západní politické gramatiky: republikanismu“.¹¹

Také v Latinské Americe se různí, jinak oborově zaměření autoři zapojili do studia klasických (západních) textů republikanismu z vlastního úhlu pohledu. V této linii se objevily studie politické filozofie Eduarda Grünera, Roberta Gargarely, Cicera Arauja nebo Andrého Singera, kteří kladou „otázky týkající se založení republiky, která dělá čest světu jménu, jako *res publica*, a jež je ohrožena zjevně nezadržitelným pokrokem procesů privatizace ekonomického a společenského života“.¹² Podobným způsobem je studovali z globálního hlediska v souvislosti s problematikou minimálního příjmu (která je v rámci republikanismu v různých souvislostech podporována) ekonomové jako Rubén Lo Vuolo a Julio Aguirre. Jiná linie nejnovějších studií v Latinské Americe a Španělsku zkoumala vztahy mezi populismem a republikanismem.¹³

Atlanská historiografie změnila pohled na zásluhy o republikanismus, ke kterým přispěli afroameričtí aktéři v rámci boje za svobodu a svou participaci ve válkách za svobodu a při vytváření republik. Zásadní přínos v tomto směru měli Rebecca Scott a Ada Ferrer na Kubě a Haiti a Marixa Lasso a James Sanders v Kolumbii, stejně jako Cecilia Méndez studiím plebejského republikanismu v Peru.¹⁴ Tyto studie jsou zasazeny do širšího rámce nového pohledu na formování států v Latinské Americe a zaměřují se na jednání podřízených tříd. Na základě této myšlenky studovala Caitlin Fitz, jakým způsobem ovlivnily ideologie a latinskoamerické separatistické praktiky formování demokratického obsahu republikanismu Spojených států amerických.¹⁵

¹¹ FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, J. – ALJOVÍN DE LOSADA, C. at al. (eds.). *Diccionario político y social del mundo iberoamericano. La era de las revoluciones, 1750–1850*. Madrid: Fundación Carolina: Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2009.

¹² BORÓN, A. – DE VITA, A. (comps.). *Teoría y filosofía política. La recuperación de los clásicos en el debate latinoamericano*. Buenos Aires, Argentina: Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales, 2002, s. 8.

¹³ TORRES SANTANA, A. Signos y realizaciones republicanas en América Latina: líneas gruesas para el diálogo con los populismos. In: CADAHIA, L. – CORONELY FRANKLIN RAMIREZ, V. (eds.): *A contracorriente: materiales para una teoría renovada del populismo*. La Paz: Vicepresidencia del Estado Plurinacional de Bolivia Presidencia de la Asamblea Legislativa Plurinacional, 2018, s. 41–64. CADAHIA, L. – CORONEL, V. Populismo republicano: más allá de «Estado versus pueblo». *Nueva Sociedad*, 2018, N° 273, Enero-Febrero, s. 72–82. [online]. Dostupné na: <https://www.nuso.org/articulo/populismo-republicano-mas-alla-de-estado-versus-pueblo/>. MARTÍNEZ-CAVA AGUILAR, J. Cuando el bozal de la Bestia es de papel. Ernesto Laclau en el siglo XXI. *Sin Permiso: República y socialismo también para el siglo XXI*, 2018, č. 16, s. 175–189. LIRIA, C. F. – ALEGRE ZAHONERO, L. *En defensa del populismo*. Catarata, 2016. VILLACAÑAS BERLANGA, J. L. *Populismo*. Madrid: La huerta grande ensayo, 2015.

¹⁴ SCOTT, R. J. *Degrees of freedom. Louisiana and Cuba after slavery*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2008. LASSO, M. *Myths of harmony. Race and republicanism during the age of revolution, Colombia 1795–1831*. Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press (Pitt Latin American series), 2007. DE LA FUENTE, A. *Una nación para todos. Raza, desigualdad y política en Cuba, 1900–2000*. Madrid, España: Editorial Colibrí, 2000. FERRER, A. *Cuba insurgente. Raza, nación y revolución (1868–1898)*. La Habana: Ciencias Sociales, 2011. SANDERS, J. E. *Contentious republicans. Popular politics, race, and class in nineteenth-century Colombia*. Durham, N.C. – London: Duke University Press, 2004. MÉNDEZ, G. C. *The plebeian republic. The Huanta rebellion and the making of the Peruvian state, 1820–1850*. Durham: Duke University Press, 2005.

¹⁵ FITZ, C. *Our sister republics. The United States in an age of American revolutions*. New York: W. W. Norton & Co., Inc., 2016.

Jiné hledisko republikánské myšlenky, odlišné od výše uvedených, nalezneme v prame-
nech kritického marxismu a ve studiích dotýkajících se marxismu, jako např. ve studiích
Karla Polanyiho. Tento směr chápal původ a vývoj socialistických myšlenek a praktik
jako významnou reakci na republikánskou demokratickou tradici, která s sebou přinesla
vznik a upevnění průmyslového kapitalismu; jinou významnou reakcí na republikánskou
demokratickou tradici, v opozici k socialismu, by byl liberalismus. Tento směr nalézá
v kritickém marxismu a v historií ověřených sociálně-demokratických praktikách to, co je
obsaženo i v demokratické republikánské tradici: koncepci, kdy zákon existuje v mezích
právního rámce a má stěžejní postavení jako nástroj svrchovanosti lidu; svoboda jako
základní nezadatelné právo; teze, že politická autorita a moc jsou „mandátem“ uděle-
ným a kontrolovaným občany; demokratická koncepce vlastnictví výrobních prostředků.
Zástupci tohoto směru, jehož významným představitelem a velkým intelektuálním vzorem
je E. P. Thompson, jsou také autoři jako Ellen Meiksins Wood, Antoni Domenéch, Silvia
Federici, Peter Linebaugh, Maria Julia Bertomeu, Gerardo Pisarello, Daniel Raventós,
Florence Gauthier; Jordi Mundó, David Cassasas a další.

Republikánská tradice v symbolech a ikonografii: Marianne a frygická čapka

Nejen téma této práce zůstalo téměř bez povšimnutí ze strany vědecké obce na Kubě.
Věnuje se také velmi málo prozkoumané skupině zdrojů: ikonografii.

Ikonografie přispívá k objevení „skrytých“ příběhů, které nejsou zachyceny v písem-
ných zdrojích nebo naopak jsou někdy dokonce přímo v nich. Umožňuje pátrat v politic-
kých kulturách, sociálních myšlenkách, tvrzeních, idejích a mýtech. Umožňuje porozumět
zaměření politických programů tím, že proniká hlouběji než jen k formálním deklaracím
a volebním platformám. Z metodologického hlediska to znamená decentralizaci ryze poli-
tické historie.

Její studium není převratnou novinkou: první kniha s názvem *Iconología* od Cesareho
Ripy pochází z roku 1593. Později v Německu Institut Warburg navrhl, aby od roku 1930
očitě svědectví bylo považováno za historický důkaz. Gilberto Freyre v Brazílii studoval
sociální historii s využitím vizuálních vyobrazení, což měl být „pokus překvapit život
v pohybu“. Raphael Samuel se domníval, že přínos fotografií je ve studiu „historie 19. sto-
letí od spodu“. ¹⁶ Nicméně vývoj metodologie analýzy písemných důkazů byl nesrovnat-
elný s pozorností, kterou obdrželo studium prostřednictvím vyobrazení jako jiné formy
„důkazu“. ¹⁷

Maurice Agulhon je autorem zásadního díla o ikonografii jako sociální historii politiky,
tématem tohoto díla byla Francouzská revoluce. ¹⁸ Tento autor se zaměřoval na symbol

¹⁶ BURKE, P. *Visto y no visto. El uso de la imagen como documento histórico*. Barcelona: Crítica (Crítica. Letras de humanidad), 2002.

¹⁷ DOBSON, M. – ZIEMANN, B. (eds.). *Reading primary sources. The interpretation of texts from nineteenth- and twentieth-century history*. London – New York: Routledge (Routledge guides to using historical sources), 2009.

¹⁸ AGULHON, M. *1848 ou l'apprentissage de la république, 1848–1852*. Paris: Ed. du Seuil, 1973. AGULHON, M. *Marianne into battle. Republican imagery and symbolism in France: 1789–1880*. Cambridge [etc.] – Paris: Cambridge University Press; Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1981. AGULHON, M. *1848, ou, l'apprentissage de la République, 1848–1852*. [Nouvelle éd.]. [Paris]: Seuil (Points. Histoire, H108), 2002. AGULHON, M. – BONTE, P. *Marianne. Les visages de la République*. [Paris]: Gallimard

Marianne, alegorii republikánské svobody představovanou ženou s frygickou čapkou, a došel k závěru, že rozpravy o Marianne jsou také rozpravami o stavu republiky.

Podle Agulhona studium ikonografie umožňuje přejít od historie zaměřené jen na strach a gilotinu k poznání lidových hodnot, idejí a praktik, které podporovaly tuto revoluci. Dle této logiky se nejedná o to, že díla „předkládají“ myšlenky jiných ani nejsou pouhými ilustracemi. Jejich mluva již v sobě nese určitý význam. Pozornost na detaily této mluvy doplňuje samotné převzaté historické vyprávění.

Peter Burke uvádí např. jak v obrazu od Eugèna Delacroixe „Svoboda vede lid na bariády“ (1830–1831) postava člověka s cylindrem byla mnohokrát interpretována jako buržoazní kvůli svému klobouku. Zjistil však, že mnoho Francouzů z dělnické třídy nosilo cylindr, zatímco pásek a kalhoty, které také vidíme v obraze, byly symbolem „buržoazní vrstvy“. Poté lze dojít k závěru, že se jedná o dělníka.¹⁹ Tím přináší nové přístupy pro studium Francouzské revoluce jako revoluce „buržoazní“, vede ke zpochybnění myšlenky „třetího státu“ jako výhradního strůjce revoluce a zdůrazňuje přítomnost „čtvrtého státu“ jako neodmyslitelného kolektivního aktéra v uvedeném procesu.²⁰

Původ termínu „Marianne“ je součástí historie republikanismu. Některé verze ho připisují lidové písni nebo pejorativnímu pojmenování chudých francouzských venkovánů ze strany aristokracie. Agulhon uvádí, že při pojmenování republiky „všechno záviselo na společenské třídě: republikán z vesnice ji nazývá ‚Marianne‘, buržoazní republikán bude hovořit o ‚Republice‘ a antirepublikán, když ji neoslovuje urážlivě jako ‚žebračka‘, používá pohrdavé označení ‚Marie-Anne‘.“²¹

Florence Gauthier nabídla jiný pohled na tyto interpretace, které považuje za povrchní. Ve svých pracích tento termín připisuje stoupencům Juana de Mariana, autora doktríny, která ospravedlňovala královraždu z důvodu, kdy panovník porušil svůj závazek vůči lidu jednat spravedlivě: „Mariana, původem ze Španělska, rozvinul myšlenku práva na odpor proti útlaču a myšlenku královraždy. (...) bylo to toto jméno, které Marianne převzala a následně se stala symbolem revoluční republiky. V těchto skutečnostech má svůj původ fakt, že v politické teorii otce Mariana hraje zásadní roli důvěra v lid a důvěra v lid vede k suverenitě lidu, suverenitě, která není zřejmá z řečí, ale ze skutků.“²²

Vyobrazení republiky jako ženy není univerzální. Republika Spojených států amerických je běžně představována muži. Typickým příkladem jsou zmínky o *Otcích zakladatelích* a jim adresované vyjádření pocty. Nicméně v 19. století to byly různé národní symboly, které měly Spojené státy americké reprezentovat: na jedné straně Americká svoboda a různé verze Columbie, které byly vždy ztvárňovány jako ženy, a na druhé straně Bratr Jonathan a Strýček Sam, oba ztvárňováni jako muži. Strýček Sam se stal již ve 20. století

(Decouvertes Gallimard. Histoire), 1992. AGULHON, M. – CABANEL, P. *Les mots de la République*. Toulouse: Presses Univ. du Mirail, 2008.

¹⁹ BURKE, *op. cit.*, s. 78–79.

²⁰ GAUTHIER, F. Por qué la Revolución francesa no fue una “revolución burguesa”. *Sin Permiso*, 2014. [online]. Dostupné na: <https://www.sinpermiso.info/sites/default/files/textos/fgauth1.pdf>. [cit. 25. 07. 2014].

²¹ ABÈLÈS, M. Marianne dévoilée. Entretien avec Maurice Agulhon. *Terrain*, 1990, October, 15, s. 91–101. [online]. Dostupné na: <http://journals.openedition.org/terrain/2986>. [cit. 20. 12. 2019].

²² GAUTHIER, F. De Juan de Mariana a Robespierre. Entrevista. *Sin Permiso*, 2006. [online]. Dostupné na: <http://www.sinpermiso.info/textos/de-juan-de-mariana-a-robepierre-entrevista>. [cit. 19. 12. 2019].

symbolem Spojených států amerických *par excellence*, a představoval buď lid, vládu, nebo výjimečně i Republiku.

Volba frygické čapky u těchto symbolů nebyla náhodná. Agulhon zjistil, že její přítomnost obecně poukazuje na revoluční verze republikanismu, zatímco vavřínový věnec na hlavě ženy odpovídá konzervativním verzím tohoto politického proudu. Není běžné, aby symboly republiky Spojených států amerických byly spojovány s frygickou čapkou. Jen Americká svoboda a některé verze Columbie nosily frygickou čapku nebo tiáru s jednou hvězdou, ale tyto symboly patří výhradně do 19. století.

Nepřiliší častá přítomnost frygické čapky v amerických symbolech má logické vysvětlení. Za prvé je možné, že aktéři, kteří byli u zrodu Republiky, v níž bylo zachováno otroctví, mohli mít námitky vůči používání symbolu propuštěných římských otroků – čapky *pileus* – nebo vůči používání symbolu svobody v Řecku – frygické čapky. Za druhé frygická čapka byla symbolem spojovaným spíše s „francouzskou“ svobodou, jejímiž znaky byly, z britského konzervativního pohledu, který je obdobný jako americký úhel pohledu, chaos a krvežíznivost.²³ Navíc z pohledu Spojených států amerických byl republikanismus považován za dědictví republikánské „anarchie“ anglické revoluce (představovaná *levellers* a *diggers*). Republikánský režim ve Spojených státech amerických přitom mohl najít stabilnější a „konsenzuálnější“ zdroj symboliky ve starověkém Římě a Řecku. Odkaz starověkého Říma a Řecka však nebyl jednotný: římská republika nepoznala demokratické plebejské revoluce takovým způsobem jako Atény v období Ephialta a Perikla.²⁴ Nicméně tyto rozdíly se neobjevovaly v neoklasicismu, který inspiroval mnoho amerických vyobrazení symbolů a který znovu připomněl „postavy některých mýtů existující v kultuře starověkého Říma a Řecka, především Herkula, Minervy a Libertas“.²⁵ Třetím důvodem byla ideologie, která vytvořila americkou revoluci. Jednalo se o velmi novátorskou kombinaci, která spojovala republikanismus s rodícím se liberalismem. Dle Gordona S. Wooda to neznamenovalo, že by republikánská tradice byla kompletně nahrazena něčím nazvaným „liberalismus“, nýbrž že republikanismus se spíše v liberalismus transformoval.²⁶

Tato kombinace umožnila kompatibilitu mezi republikánskou svobodou a osobní podřízeností, s čímž se doposud klasická republikánská tradice nesetkala. Americký republikánský model stanovil hranice mezi lidem a republikou ve formě „vlády reprezentantů“. Vzniklo zde to, co se později nazývalo „liberální demokracií“ a bylo v opozici k jakékoli „francouzské“ myšlence suverenity lidu.²⁷

²³ Viz například ilustrace „The tree of liberty must be planted immediately!“ (1797). [online]. Dostupná na: https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=141524001&objectId=1634401&partId=1.

²⁴ DOMÉNECH, A. *La democracia republicana fraternal y el socialismo con gorro frigio*. La Habana: Ciencias Sociales, 2017, s. 157.

²⁵ CHECA GODOY, A. – RODRÍGUEZ ALVARADO, M. del Mar. *Visiones de América. Comunicación, mujer e interculturalidad*. 1a. ed. en español. Oleiros (La Coruña): Netbiblo (Comunicación y cultura), 2008, s. 32.

²⁶ WOOD, *op. cit.*

²⁷ Meiksins Wood uvádí toto: „(...) lidem dané doby bylo jasné, že federalisté se dovolávali suverenity lidu, aby dosáhli oddělení lidu od politiky a znovudefinování občanství s přihlédnutím ke srovnání republikánského aktivismu s imperiální pasivitou. Stejně jako aténský demos, 'lid', už nebyl definován jako společenství aktivních občanů, ale jako členitý soubor konkrétních individualit, které byly navenek reprezentovány vzdáleným centrálním stavem.“ MEISKINS WOOD, E. *Democracy against capitalism. Renewing historical materialism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995, s. 219.

Možná, že povědomí o oddělenosti republiky a lidu umožnilo, že ve Spojených státech amerických byly lid a vláda vyobrazeny (Strýček Sam) jako odlišné od Republiky. Nemožnost vyobrazení obou v jednom a tomtéž symbolu může být vysvětlena dvojkolejností státu a národa, moci a lidu, která byla institucionálně chráněna ze strany amerických elit.²⁸ Marianne naopak představuje jednotnost: svoboda vede lid republiky. Tento symbol má svůj význam: devízou svobody, rovnosti a bratrství není, že je třeba vybrat jednu z těchto hodnot, ale naopak, že tyto hodnoty jsou na sobě navzájem závislé. Klasický (a anglosaský) liberalismus, s výjimkou jeho specifických verzí, jakou je např. rovnostářský liberalismus, naopak považuje svobodu za nadřazenou rovnosti. Není zde zmíněno bratrství, ale nalezneme zde myšlenku „solidarity“ v různých formách a významech.²⁹

Nepřátelé republiky ve Francii mohli republiku odmítnout, avšak nepočítali s její „anarchickou“ minulostí s „nepokoji“ spáchanými ve jménu republiky zakořeněnými v paměti společnosti. Republikánská svoboda, za níž bojovala Francouzská revoluce, byla „vynálezem“, jehož vyobrazení a symboly, jako frygická čapka a řecká bohyně vítězství, se inspirovaly ve starověkém světě, a jehož novost byla zdůrazněna vyobrazením ve formě populárního symbolu jako je Marianne.

Republikánská kultura na Kubě v době nezávislosti

Ve vyobrazeních Kubánské republiky byla republika vždy představována ženou. Na nezávislost Kuby měla silný kulturní vliv Francie. Tradiční studie na toto téma o vlivu Francie nepochybovaly, některým méně zřejmým detailům však při zkoumání tohoto kulturního vlivu nebyla přikládána důležitost.

Prvním z nich je kubánský obdiv k americké „Velké Republice“. Jednalo se o model, který byl údajně Kubánci v 19. století žádaný a počítal s variantami od anexe k typu uspořádání, který nazývali „bratrskými republikami“. Zatímco v 19. století ve Spojených státech amerických existovali Strýček Sam a Bratr Jonathan, uvnitř vzbouřeneckého kubánského tábora se žádný obdobný symbol neobjevoval. Do roku 1900 se neobjevil na Kubě „Národ“ (El Pueblo), který stvořil až Ricardo de la Torriente, postava později nazývaná jako „Liborio“, který se stal symbolem kubánské republiky jako Marianne. Tento „americký“ oddělený způsob vyobrazení lidu a republiky se na Kubě objevil až po roce 1898 v průběhu americké vojenské intervence, dříve nikoli. Liborio reprezentoval kubánský lid, ale také národ ovládaný a závislý jako byl on sám: vize pasivního lidu, naivního, chudého, vděčného a trpělivého, závislého na vlastníkovi půdy a vůdci. To, co z republiky vyjadřoval, byl spíše její nezdar.

Část amerického tisku líčila Kubánskou republiku v době, kdy se rodila osobnost Liboria, jako závislou: jako *dívenku* pod otcovskou ochranou Strýčka Sama – vyjadřovala mládí Kubánské republiky a zároveň poukazovala na problematiku nezletilosti jako nemožnosti dosáhnout naplnění občanství (viz Obrázek č. 1).

²⁸ GARGARELLA, R. En nombre de la Constitución. El legado federalista dos siglos después. In: CLACSO (ed.). *La filosofía política moderna. De Hobbes a Marx*. Buenos Aires, Argentina: CLACSO, Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales, 2000.

²⁹ BERTOMEU, M. J. *El concepto de solidaridad y su multiplicidad semántica. A la memoria de Toni Domènech*. Endoxa: Series Filosóficas, 2018, 41, s. 213–238.

HARPER'S WEEKLY

JOURNAL OF CIVILIZATION

VOL. XLVII.

New York, Saturday, November 7, 1903

NO. 2445

Copyright, 1903, by HARPER & BROTHERS. All rights reserved

"I COME TO BUY, NOT TO BEG, SIR"

Digitized by
UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN

Obrázek č. 1: Mladá Kubánská republika vyobrazená jako dívka. *Harper's Weekly*. 7. listopadu 1903. Dostupné také online na: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015030326543&view=1up&seq=673>. [cit. 18. 09. 2019].

Některé vrstvy kubánské společnosti, jako např. Nezávislá barevná strana, kritizovaly symbol Liboria,³⁰ ale do dnešní doby jej lze považovat za symbol kubánského lidu. Dodatek „Platt“ do Ústavy (1902) implementoval závislost Kuby představovanou Liboriem a nezletilost Kubánské republiky, tentokrát na úrovni vztahů mezi Spojenými státy americkými a Kubou.

Druhým problémem, spojeným s francouzským vlivem, je, že „importované“ evropské myšlenky jsou zde reprodukovány a místní společností „kopírovány“. Prohlášení kubánských revolucionářů z roku 1868 kopírovala „slovo od slova“ francouzská hesla,³¹ a vytvořila spojení s republikány na celém světě, zejména v Latinské Americe, Spojených státech, Španělsku a Francii. Svobodné zednářství bylo jedním ze zprostředkovatelů tohoto spojení, ale nikoli jediným. Victor Hugo oslavoval a podporoval kubánské republikány tím, že navázal vztah s Antoniem Zambranou, kubánským republikánem, jehož myšlenky byly velmi „francouzské“.³² Nicméně studie se zaměřením na „cestu“ a „překlad“ myšlenek nebo na téma „nemístných myšlenek“ a jejich implementaci v prostředí Kuby jsou extrémně vzácné.

O republikánském odhodlání ve válce na Kubě nejsou pochybnosti, což lze vidět z projevu jejích aktérů. Paul Estrade zdokumentoval, že toto období bylo masivně republikánské,³³ ale toto tvrzení není ani zdaleka předmětem zájmu akademické obce na Kubě.³⁴ Způsob, jakým v kubánských podmínkách bylo toto odhodlání ztělesněno, modeloval profil lidového republikanismu vznikajícího za této války.

Republikánskou kulturu lze najít na Kubě dlouho před oficiální deklarací „Republiky ve zbrani“, k níž došlo po zahájení bojů za nezávislost v roce 1868. V Havaně v období před

³⁰ Julián V. Serra zpochybnil národní reprezentativnost Liboria a navrhl na jeho místo osobu černocho Josého Rosaria. SERRA, J. V. Liborio y José Rosario. *Previsión*, 30. 12. 1909 (Año 2), GUANCHE ZALDIVAR, J. C. *Populismo, ciudadanía y nacionalismo. La cultura política republicana en Cuba hacia 1940*. Tesis doctoral. Flacso, Ecuador, 2017, s. 210–211. [online]. Dostupné na: <https://repositorio.flacsoandes.edu.ec/handle/10469/12802?mode=full>. [cit. 18. 12. 2019]. HELG, A. *Lo que nos corresponde. La lucha de los negros y mulatos por la igualdad en Cuba (1886–1912)*. La Habana: Imagen Contemporánea, 2000, s. 208.

³¹ Např. Antonio Maceo říkal: „být součástí, a ne zanedbatelnou, této demokratické Republiky, která stojí na základech, jimiž jsou svoboda, rovnost a bratrství a která nezná hierarchii.“ MACEO, A. *Escritos*. La Habana: Biblioteca Popular de Cultura Cubana, 1936, s. 5. Diego Vicente Tejera uvedl: „Je třeba, aby z ruiny povstala nová Kuba, ve které bude vše to, co postrádala a po čem toužila stará Kuba, zejména mnoho svobody a spravedlnosti, mnoho spravedlnosti, abychom dostáli našemu republikánskému mottu, v němž se uvádí, že spravedlnost je rovnost a rovnost je bratrství.“ VICENTE TEJERA, D. *Conferencias sociales y políticas dadas en Cayo Hueso*. La Habana: El Figaro, 1899, s. 11. Generál Guillermo Moncada, když podepisoval mír v posledních květnových dnech roku 1878, řekl, že tento desetiletý boj měl za cíl „posílit v naší vlasti principy svobody, rovnosti a bratrství“. ESTRADE, P. José Martí y la Revolución Francesa. *Anuario*, 1989, Vol 12. Centro de Estudios Martianos, s. 177.

³² CASTELLANOS, G. *Ensayo de Cronología cubana. Tomo 2*. La Habana: Ucar, García y Cía, 1934, s. 782.

³³ ESTRADE, José Martí y la Revolución Francesa.

³⁴ Existují výjimky: ROJAS, R. José Martí and the First Cuban Republicanism. In: *Essays in Cuban Intellectual History*. New York: Palgrave Macmillan US, 2008, s. 9–23. [online]. Dostupné na: https://doi.org/10.1057/9780230611078_2. [cit. 12. 10. 2019]; a – ačkoliv nepracují s teoretickým republikánským rámcem – RODRÍGUEZ, P. P. *Alcance y trascendencia del concepto de República de José Martí*, 2001. [online]. Dostupné na: <https://jcguanche.wordpress.com/2013/10/31/alcance-y-trascendencia-del-concepto-de-republica-de-jose-marti/>. [cit. 12. 10. 2019]; VVAA. Martí en la República. *Temas*, 2001, no. 26, La Habana, julio-septiembre, s. 81–106. [online]. Dostupné na: http://www.temas.cult.cu/sites/default/files/articulos_academicos_en_pdf/Descargar%20art%C3%ADculo%20en%20398.pdf. [cit. 12. 10. 2019]; HIDALGO PAZ, I. Democracia y participación popular y participación popular en la República martiana. *Temas*, 2003, no. 32, Enero-Marzo, s. 110–117.

rokem 1789 obíhal *Vševěd nebo havanský Robespierre (El sábelotodo o el Robespierre habanero)*, což byl ekvivalent k *Madriskému Robespierrovi (El Robespierre madrileño)*. Podobně jako ve Francii v roce 1789, tedy ještě za monarchie, kdy byly politický režim a kultura již ve skutečnosti republikánské, se na Kubě rozvíjela kultura tohoto typu jako reakce na koloniální monarchický režim. Návrhy ústavy Joaquína Infanteho (1811) a Narciso Lópeze (1851) mají jednoznačně republikánský obsah, ačkoli první jmenovaný na rozdíl od druhého výslovně republiku nezmiňoval.³⁵ Také myšlenky kněze Félix Varely, klíčového autora kubánských myslitelů první poloviny 19. století, mají republikánský obsah.

Cirilo Villaverde, autor díla *Cecilia Valdés*, významného kubánského národního románu z 19. století, objasnil republikánský význam vlajky, která se stala národním symbolem, který existuje dodnes. Popis z doby blízké vzniku vlajky vysvětluje význam trojúhelníku, který je na ní znázorněn: „Jedna z jeho stran představuje svobodu, další rovnost a třetí bratrství. Základnu kubánského trojúhelníku tvoří Republika a jeho vrchol zrušení otroctví.“³⁶ Kubánský národní erb, stejně jako vlajka, byl inspirován svobodným zednářstvím, jehož symbolem vždy byla frygická čapka, nebo přesněji čapka *pileus*.

V roce 1851 založili Peruchio Figueredo a Carlos Manuel de Céspedes v Bayamu kulturní společnost La Filarmonía. Mezi její členy patřili Juan Clemente Zenea, José Fornaris, José Joaquín Palma a José María Izaguirre. Zenea řekl: „Jsem republikánem od chvíle, kdy jsem byl schopen myslet, a proto vím, že tolerance je první demokratickou ctností.“³⁷ Byl zastřelen rukou koloniální moci.³⁸ Fornaris byl vězněn jako spiklenec. Palmovi jsou přičítány verše, které dle námětu *La Bayamesa* od Castilla/Fornariése/Céspedesce recitovali partyzáni (*los mambises*) v povstaleckém táboře, a je také autorem národní hymny Guatemaly.³⁹ „Kubánská republika“, alegorie protiotrokářské *Marianne*, vytvořená speciálně pro kubánskou revoluci, byla vyzdvihována školou Josého Maríy Izaguirreho z Guatemaly (viz Obrázek č. 2).

³⁵ Pro ostatní oblasti v Latinské Americe v tomtéž období, v němž se realizoval projekt Infanteho, George Lomné nabídl vysvětlení tohoto nedostatku výslovných zmínek o Republice: „V Novém Španělsku, Mexiku, pojem [Republika] chybí v „Elementos constitucionales“ Ignacia Lopéze Rayóna (1812) a ještě překvapivěji v Ústavě vyhlášené ve městě Apatzingán (1814), inspirované francouzskou ústavou z roku III a Directoriem. Je zřejmý paradox ústav v republikánském duchu, které toto odmítaly výslovně demonstrovat, možná z důvodu negativního vnímání tohoto pojmu z důvodu spojení s demokracií a nestabilitou, méně překvapující je absence v období rozvoje konstituční monarchie, jak je uvedeno v Plánu Iguala (1821). (...) Pojem republiky nefiguroval v Ústavě města Quito z roku 1812 ani v provizorních statutech oblasti Río de la Plata z let 1811, 1815 a 1816, ani v manifestu Kongresu v Tucumánu a ani v Ústavě z roku 1819. Bylo to, jakoby se pojem v tomto období neaplikoval, ale na rozdíl od absolutismu se apelovalo na velmi neformální myšlenku občanské ctnosti.“ LOMNÉ, G. De la „La República“ y otras Repúblicas: la regeneración de un concepto. FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, J. – ALJOVÍN DE LOSADA, C. at al. (eds.). *Diccionario político y social del mundo iberoamericano. La era de las revoluciones, 1750–1850*. Madrid: Fundación Carolina: Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2009, s. 1261.

³⁶ BERMÚDEZ, J. R. *La invitada de la luz. Aspectos históricos, simbólicos y estéticos de la bandera cubana*. La Habana: Biblioteca Nacional José Martí, 2007.

³⁷ LAZO, R. *Writing to Cuba. Filibustering and Cuban exiles in the United States*. Chapel Hill: University of North Carolina Press (Envisioning Cuba), 2005, s. 146.

³⁸ O polemice ohledně Zenea, viz ESTRADA, José Martí y la Revolución Francesa.

³⁹ Existují alespoň čtyři náměty s názvem *La Bayamesa*: současná národní hymna; ta, která je považována za první kubánskou píseň, jejímiž autory jsou Francisco Castillo Moreno, José Fornaris a Carlos Manuel de Céspedes; další, jejímiž autorem je Sindo Garay (*Žena z Bayama* – „Mujer Bayamesa“); a jedna anonymní verze, kterou zpívali ve válečných táborech a která vycházela z verze od Castilla, Fornariése a Céspedesce.

Obrázek č. 2: „Kubánská republika“, otištěna poprvé v roce 1875, rozšířena J. Bellidem de Luna z New Yorku. Figurovala v téměř všech vlasteneckých klubech jak v USA, tak v jiných státech Ameriky, jak uvedl Guillermo de Zéndegui ve své knize *Ámbito de Martí*. La Habana: Comisión Nacional Organizadora de los Actos y Ediciones del Centenario y del Monumento de Martí, 1954. Dostupné také online na: <https://www.lehman.edu/faculty/guinazu/ciberletras/v38/camachoj.htm>. [cit. 22. 05. 2021].

Perucho Figueredo a jeho žena Isabel Vázquez jsou autory hymny *La Bayamesa*, pojmenované po vzoru *Marseillaisy*, která je současnou národní kubánskou hymnou.⁴⁰ Carlos Manuel de Céspedes je autorem prvního „provolání“ nezávislosti a je považován za „Otce vlasti“.

La Bayamesa opěvuje vznik kubánského národa a zaznívá v ní, že Kuba se rozhodla být současně národem, demokracií a republikou. Toto formálně shrnul Céspedes, který uvedl, že „Kuba se v okamžiku, kdy se pustila do boje proti utlačovateli, slavnostně zavázala dosáhnout své nezávislosti nebo zaniknout při vytváření demokratické vlády, která bude republikánská.“⁴¹

Pod původním názvem *La Bayamesa* José Martí hymnu dvakrát publikoval v periodiku *Patria*. Takto nazvaná je také v jediném dodnes zachovaném rukopisu podepsaném Peruchem Figueredem. Nicméně běžně byla nazývána *Himno de Bayamo*,⁴² což způsobovalo nesrovnalosti při výkladu jejího ovlivnění *Marseillaisou*. Dokonce i v nově přijaté Ústavě (2019) nalezneme tuto chybu v názvu národní hymny.

Vzhledem k tomu, že republika je světským zřízením a vzniká z vůle politické komunity ji vytvořit a udržet, své vlastní tradice nedosáhne jinak než za využití paměti a jednání ze strany občanů. Toto jednání předpokládá prastarou ctnost a slibuje budoucnost organizovanou na základě občanství a kulturní loajality.

José Martí zopakoval působivý, avšak falešný, vlastenecký mýtus, že Perucho Figueredo na výzvu rozzlobeného davu napsal hymnu o svém koni *Pajaritovi*. Ve skutečnosti hudba a text hymny existovaly již před 10. říjnem 1868. Nicméně Martí uměl vybrat mezi vlasteneckými chorály, které vyzývaly k boji v první válce, ten, který lid pojal za svůj. Podobným dilem s cílem vybudování vlastenecké jednoty je jeho kompilace *Básníci války* (1893). Na jeho stránkách oslavuje Antonia Hurtada del Valle, jednoho z autorů, pro „čistotu jeho republikanismu“. Martí popsal kulturní a politický vztah *Bayamesy* s *Marseillaisou* a také publikoval *La Borinqueña*, hymnu portorického boje za nezávislost, která vychází z duchovních základů francouzské hymny.

José Martí a Perucho Figueredo poznali na vlastní kůži, že „zemřít pro zemi znamená žít“, jak je uvedeno v jednom z veršů *Bayamesy*. Text se zmiňuje o tisícileté historii upřednostňování smrti před krutovládou a opresí a o tradici uctívání vlasti jako nejvyššího dobra. Je však třeba říci, že se jedná o republikánské pojetí vlasti: místo, kde se člověk narodí, ale kde je také svobodný.⁴³ Martí jej zakotvil v dramatu *Abdala*. Romantický nacionalismus dal vzniknout myšlence, že vlast se živí dobrovolnou obětí svých dětí pro dobro národa. Martí zemřel v boji, ale předpověděl, že zemře „tváří ke slunci“, a tak se vlastně stalo, což drammatizuje jeho vlastní smrt. Perucho Figueredo byl zastřelen, když recitoval svou vlastní báseň.

⁴⁰ COBAS SANZ, M. La producción artístico-literaria y el ideario separatista en Bayamo en el período 1840-1870. *Santiago*, 2012, 3, s. 535–564.

⁴¹ MORALES Y MORALES, V. *Hombres del 68. Rafael Morales y González. Contribución al estudio de la historia de la Independencia de Cuba*. La Habana: Rambla y Bouza, 1904, s. 171.

⁴² JESÚS, P. de. Lengua y verso en *La Bayamesa*. Aproximación a la tradición discursiva del himno nacional cubano. *La Gaceta de Cuba*, 2017, No. 1 Enero-Febrero, s. 35–41.

⁴³ VIROLI, M. *Republicanism*. Santander: Editorial de la Universidad de Cantabria (Difunde Traducciones, 7), 2015.

Tento republikanismus nebyl omezen na dichotomii monarchie vs. republika. Republika představovala politický i morální program, způsob organizace společnosti. Byla to politická, sociální a kulturní forma nezávislosti. Kubánský konstitucionalismus usilující o nezávislost určoval tento obsah v oblasti práva.

Jedná se o soubor čtyř ústavních textů: Guáimaro (1869), Baraguá (1878), Jimaguayú (1895) a La Yaya (1897). Je to právní systém republiky ve zbrani, který se vztahuje na území osvobozené od španělského kolonialismu a na povstalecké tábory. Zvolena byla nezávislá republika, samosprávné politické společenství se zakotvením povinnosti jej udržet, regulované právem a zákonem (které stojí vedle sebe jako synonyma), a sociální republika, občanské společenství rovných, se zákazem otroctví a s přidělovým vlastnictvím.

V podobném duchu uvedl José Martí: „úsilí člověka o záchranu a podporu své důstojnosti: to je povinnost a cíl revoluce. Bude vedena tak, aby válka, silná a schopná, brzy dala pevné základy nové republice“.⁴⁴ Pro nepřátele nezávislosti to byla „záhadná prohlášení, jejichž záhadnost spočívá v tom, jak obtížné je ozřejmit jejich účel“.⁴⁵ Nicméně ideje mají tu vzácnou vlastnost, že jim porozumí ten, kdo potřebuje. I přes tuto „temnotu“ podněcovaly většinu akcí téměř třicetiletého procesu boje za nezávislost a příprav na něj.

„Partyzánské“ části ústavního pořádku, zejména části Guáimaro (1869), bylo vytýkáno, že je „civilistická“ a není schopna reagovat na nepředvídatelné události revoluce. Takto to vyjádřil Máximo Gómez, osvoboditelský armádní generál: „tyto instituty (...) jsou výsledkem a dílem nejčistšího vlastenectví a nejuplněnějšího demokratického republikanismu v těch povznášejících chvílích nadšení lidu, což se zdá být pro úspěch nejdůležitější, byli si vědomi svých práv, svých okovů a bolesti více než síly děl“.⁴⁶

To připomíná úvahu o „nemístných myšlenkách“. Na Kubě tento přístup obvykle v sobě skrýval konflikt mezi „civilismem a militarismem“, kdy civilismus byl považován za „čistý“, avšak byl odsouzen k tomu, že byl nepoužitelný v podmínkách války. Zdá se, že v této problematice jde o více. Takové myšlenky reagovaly na místní prostředí s velmi typickými problémy, avšak zároveň respektovaly ústřední postavení zákona a práva, které jsou tomuto myšlení vlastní.

Vliv přisuzovaný zákonu a zákonnosti byl vnímán jako primární hodnota války republikánskými metodami. Miró Argenter vypráví, že jednoho dne se konal soudní proces ve fabrice na zpracování cukrové třtiny Godínez, zatímco španělští vojáci postupovali střílejíce na ni. „Generálové Gómez a Maceo, kteří se v této fabrice nacházeli a vyslechli stanovisko válečného úředníka, aby okamžitě byl nařízen výkon rozhodnutí vynesného soudem, museli neochvějně čelit výbojům Španělů, zatímco plnili zákonné požadavky, aby bylo jasné, že tato trestní sankce bude provedena v nejtvrdíší formě, a to i za předpokladu, že se stanou cílem střelby španělského šiku.“⁴⁷ Antoniu Maceovi, druhému veliteli osvobozené armády, často spíše, avšak nespravedlivě, oslavovanému pro jeho vojenské dovednosti než pro jeho schopnost politického myšlení, jeho vojáci napsali, že jej respektovali pro jeho „odvahu v boji“ stejně jako pro jeho „lásku k zákonu“.

⁴⁴ COLLAZO, E. *Cuba Independiente*. Habana: Imprenta y Librería La Moderna Poesía, 1900, s. 112.

⁴⁵ La insurrección de Cuba ante los Estados Unidos. *La España Moderna*, 1895, Año VII, Núm. LXXXVIII.

⁴⁶ GÓMEZ, M. *Horas de tregua. T. III*. La Habana: Imprenta Artística „Comedia“ de Rodríguez y Ca. Zulueta No. 73, 1916, s. 108.

⁴⁷ MIRÓ ARGENTER, J. *Cuba Crónicas de la Guerra (La Campaña de Invasión). Tomo I*. Segunda Edición. Habana: Editorial Lex, 1942, s. 242.

Na ústavní pořádek v době boje za nezávislost vedle tlaků „politických“, které zmiňoval Máximo Gómez, působily i jiné zásadní vlivy. O zrušení otroctví se v revolučním táboře vedly spory, ale řešení, jakým je „regulace propuštěnců“, umožnilo dále disponovat „časem, prací a těly zotročených mužů a žen“.⁴⁸ Myšlenky „demokratického republikanismu“ musely na tyto problémy reagovat. Byly přizpůsobeny kubánským potřebám a zájmům a také aktérům tohoto procesu. Převrat, který republika představovala, byl komplexním souborem transformací, který se také musel projevit svými symboly.

Kubánská Marianne: existuje, ale nelze ji spatřit

Ikonografická studie zaměřená na kubánskou republikánskou tradici otevírá dveře k pochopení toho, jak byla republikánská verze vytvořena z lidové politické praxe, bojů a rozporů v samotném revolučním poli. Takto můžeme vidět, jak byl národ budován zdola a jak se tvořily *lokální* vize uvedených myšlenek.⁴⁹

Využití symbolu Marianne na Kubě nebylo příliš podrobně studováno. Nejedná se o skutečný problém dostupnosti zdrojů, protože četné nosiče umožňují sledovat jeho cestu. Kubánské Marianne *tam* byly celou dobu, i když jejich stopy nebyly „vidět“.⁵⁰ Ticho také tvoří historii a toto ticho je přímo ohlušující. Reaguje na problém „interpretační okolnosti“: jak a proč byla republikánská tradice pohlčena a přivlastněna jinými tradicemi, jako např. nacionalismem a socialismem, čímž tato tradice a její význam zmizely z dohledu.⁵¹

Podívejme se na několik příkladů. Vlajkonoška při dobytí Bayama (1868), *Canducha*, pochodovala ve svých 16 letech v osvobozeném městě s frygickou čapkou, v bílých šatech s trikolorou. Adriana del Castillo vedla skupinu „několika žen z Bayama“, které podepsaly výzvu mladým z Bayama, aby se vyzbrojily a bojovaly za „posvátnou svobodu

⁴⁸ FERRER, *Cuba insurgente*, s. 42.

⁴⁹ DUBOIS, L. An Enslaved Enlightenment: Rethinking the Intellectual History of the French Atlantic. Laurent Dubois. *Social History*, 2006, Vol. 31, No. 1, s. 1–14. SANDERS, J. E. *Contentious republicans. Popular politics, race, and class in nineteenth-century Colombia*. Durham, N.C. – London: Duke University Press, 2004. PREMO, B. *The enlightenment on trial. Ordinary litigants and colonialism in the Spanish empire*. New York: Oxford University Press, 2017.

⁵⁰ Práce Danislaďy Mazorry je velkou výjimkou. Např. Viz zde: MAZORRA, D. La imagen del 20 de mayo en Cuba republicana. In: LEHMANN, D. CH. – MOLINARO, N. (eds.). *Festejando la Nación en América Latina (siglos XIX-XXI). Tomo II*. Centre de Recherches Ibériques et Ibéro-américaines. Université Paris Nanterre, 2018. Tato autorka studuje symbol „národní alegorie“ s využitím teoretického aparátu blízkého tomu, který aplikuji zde. Další práce z oblasti kubánské ikonografie, v níž se objevuje Marianne, i když není přímo předmětem jejich studia, jsou: LAPIQUE BECALI, Z. – MORENO FRAGINALS, M. – MORENO MASÓ, B. *Iconografía de la Guerra de los Diez Años* (Colección Raíces). La Habana: Ediciones bolona, 2018. CUETO, E. *La guerra de los diez años ilustrada en publicaciones extranjeras*. Latin American Studies Association (LASA), 2018. PEREZ Jr., L. *Cuba in the American Imagination. Metaphor and the Imperial Ethos*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2011.

⁵¹ Mundó takto vysvětluje koncept „interpretačních okolností“. Občas jsou okolnosti takové, že různé oddělené obory studia z důvodu systematiky akademické práce se sjednotí v jedné určité vizi; když se na této vizi shodnou, byť z velmi odlišných, nebo dokonce na základě politicko-ideologické etiologie opačných, úhlů pohledu, a když se stane, že tato koncepce je vážně sporná nebo pravděpodobně chybná a navzdory tomu se udržuje (možná kognitivně posílená různorodností podpory, které se jí dostává), tak můžeme říci, že se nacházíme před „interpretační okolností“. Tato interpretace se stává tak dominantní, že často političtí filozofové a morálka nemohou porozumět určitému problému bez těchto výkladových berliček, které tvoří „selský rozum“, který může narušit chápání minulosti, na jehož základě mohou stát normativní formulace. MUNDÓ, J. La constitución fiduciaria de la libertad política. (Por qué son importantes las coyunturas interpretativas en la filosofía política). *Isegoría*, 2017, n. 57, s. 434.

El día que la Emigración agote sus recursos en el Norte, se verá en el caso de pedir abrigo al pabellón nacional, para no morir de frío: no basta llevar melena.

Obrázek č. 3: Kubánské ženě bojující za nezávislost musí být poskytnuta ochrana pod španělskou vlajkou. *El Moro Muza*, 7. března 1869.

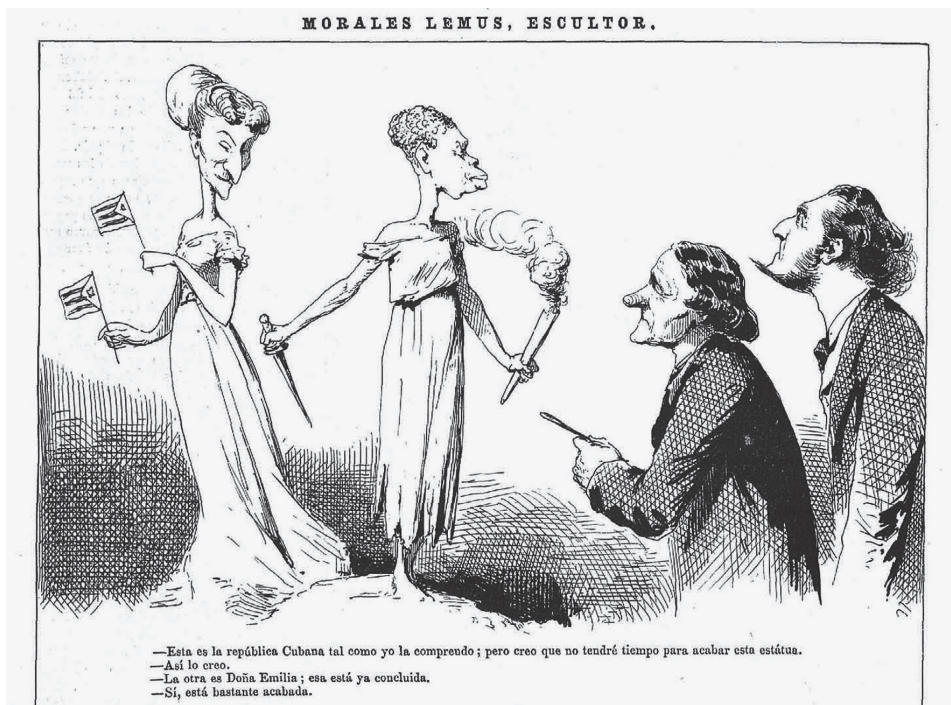
a nezávislost“. Její text byl zakončen slovy *Marseillais*: „Allons enfants de la patrie / le jour de gloire est arrivé“. Mladí lidé jako ony procházeli ulicemi Bayama a ve vlasech měli bílé, červené a modré stuhy. Během druhé války (1895–1898) jedny kolonialistické noviny popisovaly partyzánský kroj známý jako „La Cabrilla“ takto: „sestává z modrých kalhot, klobouku z palmových listů s nezbytnou pěticípou kokardou a rozpuštěných vlasů plných symbolických stužek“. ⁵² Je to explicitní popis Marianne v kubánském stylu.

Španělský kolonialismus také ztvárňoval Republiku ve zbrani jako ženu. Avšak jejím odlišujícím znakem byla příslušnost k určité rase. V některých případech se jednalo o bílou ženu vyšší třídy, tentokrát osamělou a bezmocnou, která žádala o ochranu pod španělskou vlajkou a její armádou (viz Obrázek č. 3).

Toto vyobrazení bylo v rozporu dokonce i se španělskými kronikami, které se zmiňovaly o úloze kubánských žen ve válce. ⁵³

⁵² La Guerra en Cuba. *La Unión Católica*, 17. 02. 1896, s. 109.

⁵³ Pirala uvádí následující svědectví: „Jsou to kubánské ženy, které způsobily povstání na Kubě. Ony nebyly první, které cítily, že je urážena jejich důstojnost, ale byly první, které to daly najevo; a názor, který zformuluje žena, jemu ani muž nemůže vzdorovat. Ony mluvily bez okolků, bez přetvářky a beze strachu; s námi o našem bezpráví, s nimi o jejich známých právech a povinnostech. Před povstáním si sundaly své šperky, aby je vyměnily za železo; a poté, co vypuklo, jako matrony Říma a Sparty, řekly svým „tam je

Obrázek č. 4: „Černá“ a „krvelačná“ Kubánská republika. *El Moro Muza*, 30. ledna 1870. Dostupné také online na: http://www.latinamericanstudies.org/villergas/Moro-Muza-1-30-1870-Emilia_Villaverde.jpg [cit. 22. 05. 2021].

Ze strany separatistů byla tato role také uznána. Odsuzující smrt již zmíněné Adriany del Castillo – neteře Isabely a Perucha Figueredy, která byla zákeřně znásilněna španělskými dobrovolníky – kubánští patrioté napsali: „Bylo to nešťastnice, byla mučednicí; ale její srdce ani paměť nejsou poskvrněny. (...) Nebyla to první, ani bohužel poslední Kubánka, která zahynula tímto způsobem; my však také zahyneme, pokud nebudeme dostatečně silní, abychom je pomstili všechny. (...) Bezpráví, jehož obětí se stala Adriana del Castillo, posloužilo tomu, že slavná Kubánská republika ještě dříve povstane nad těly zkažených nepřátel.“⁵⁴

V jiných případech koloniálních vyobrazení republiky můžeme vidět černou ženu, velmi chudou, krvežíznivou a ničící svobodu (viz Obrázek č. 4). V koloniální logice byla černá synonymem pro domorodou, což obecně bylo synonymem barbarství, však na Kubě to

vaše místo“ a následovaly je a sdílely s nimi všechna nebezpečí boje, všechny krutosti života bez střechy nad hlavou, nebo je nechaly volně, vrátily se do měst, vychrtlé, téměř nahé, na pokraji smrti, některé jako vdovy, jiné se sirotky na hrudi, vyčerpané hladem a nemocemi; ale také, aniž by uronily slzu, viděly mrtvá těla svých manželů a synů; vždy byly pevné, odhodlané a vnitřně rozhodnuté vyhrát pro své. To jsou ty kubánské ženy; a když ženy myslí a konají tímto způsobem, muži jsou nepřemožitelní.“ PIRALA, A. *Historia de la Guerra de Cuba. Tomo I*. Madrid: Editor Felipe González Rojas, 1895, s. 355.

⁵⁴ BALMASEDA, F. J. *Los confinados a Fernando Poo. Impresiones de un viaje a Guinea*. Nueva York: Imprenta de la Revolución, 1869, s. 95.

byl mimo jiné také způsob, jak graficky vyjádřit „nebezpečí ze strany Haiti“.⁵⁵ Ukazovala kubánskou republiku jako další „černou republiku“, hrozný obrázek pro Spojené státy, jejichž vládu Republika ve zbrani bezúspěšně žádala o uznání během Velké války. Obvykle tato černá koloniální Marianne nenosila frygickou čapku, ale pochodeň s plamenem svobody a meč či nůž.

Také interpretace koloniálních vyobrazení může být problematická. Někdy může symbolizovat myšlenky, které jsou v rozporu s diskurzem zaměřeným na zdůraznění vyloučení. Jedno koloniální vyobrazení ukazuje černou Marianne v kompozici, která vypadá, jako by korespondovala s Delacroixovým obrazem. V ní tato socha ženy přesahuje dimenze osob na obraze, je umístěna uprostřed kompozice, nese pušku a čelí ve stoje španělské armádě. V jejím okolí se objevují partyzánské klobouky rozházené po zemi, které představují smrt a porážku, zatímco ona vypadá neporazitelně. Toto dílo může být chápáno také jako alegorie kubánské svobody, vykreslené s ironickým respektem k nepřítelům Republiky (viz Obrázek č. 5).

Tato práce má také představit Marianne jako bojovnici, jako jasný, avšak málo uznávaný fakt. Jednotka „La Cabrilla“ byla například složena z 38 žen, „téměř všechny byly tmavé pleti a některé mulatky“. Jejich výzbroj sestávala z mačet a revolveru; některé měly Remingtony a všechny jezdily na koni a byly „oblečené jako muži“. Bojovnice za nezávislost byly více oceňovány v „tradičních“ rolích, v nichž podporovaly rodinu, vytvářely zázemí, figurovaly jako exilové spolupracovnice nebo jako ošetřovatelky. Je však třeba poznamenat, že i tyto role byly válečné, a to z důvodu podmínek, za nichž byly vykonávány. Mýtická Rosa Castellanos, „Rosa la Bayamesa“, černoška, emancipovaná otrokyně, byla uznávána především jako zdravotní sestra. Charita Bravo a její dcery, „barevné“ ženy z Holguínu, operovaly generála Riuse Riveru krejčovskými nůžkami a vlásenkou a zachránily mu život. Všechny byly uznány jako „partyzáanky“ (*mambisas*), což je nadřazené označení takových rolí ve válce.

„Kubánská republika“, výše zmíněná protiotrocká alegorie *Marianne*,⁵⁶ je stěžejním raným vyobrazením tohoto symbolu bojovnice za nezávislost. Jedná se o klasickou alegorii s frygickou čapkou, typicky se separatistickou vlajkou místo zbraně, s'tatou španělskou koloniální tyranii, která jí leží u nohou, výčtem hlavních událostí války — požáru v Bayamu, zastřelení vlastenců a výjevem, na němž bývalí otroci se svými přetřhanými řetězy oslavující svobodu, kterou nabyli díky Republice.

Výjev zobrazuje rozpory. Otroci jsou zde vidět, jak sedí s pasivní vděčností, zatímco bílí lidé zastávají nepřátelské role. Jejich gesto vypadá, že uzákoňuje vlastenecký projev „vděčnosti, kterou černoši dluží Republice“, a zejména svým bílým osvoboditelům, který měl na Kubě dlouhého trvání, a dokonce se po roce 1959 změnil na „vděčnost, kterou černoši dluží revoluci“. Tato myšlenka by vyžadovala, aby kubánští černoši byli k bílému obyvatelstvu trvale loajální a závislí na něm — což velmi komplikovalo samoorganizaci založenou na sebeidentifikaci rasové identity.⁵⁷

⁵⁵ GONZÁLEZ-RIPOLL, M. D. *El rumor de Haití en Cuba. Temor, raza y rebeldía, 1789–1844*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Colección Tierra nuevo e cielo nuevo, 50), 2004. FERRER, A. *Freedom's mirror: Cuba and Haiti in the age of revolution*. Cambridge University Press, 2014.

⁵⁶ Viz výše Obrázek č. 2, který byl otištěn v roce 1875.

⁵⁷ Manuel Sanguily mohl roku 1910 říci: „Tak dopadly miliony barevných mužů, kteří se účastnili po boku Kubánců revoluce, jejíž původ, příprava, iniciativa, program a řízení byly ve své povaze, podstatě

Obrázek č. 5: Kubánská Marianne? Juan Palomo, 10. července 1870.

Antonio Zambrana souhlasil takovou interpretací tohoto obrazu, která zdůvodňovala závislost bývalého černého otroka na jeho bílém osvoboditeli: [dle Nařízení propuštěnců] „Dosud neukožená touha po důstojnosti udržované rasy byla uspokojena. Toto nařízení, které se některým jevilo nepochopitelné a které mohlo maximálně vyvolat určitou nespokojenost majitelů, způsobilo, že emancipace se stala skutečnou.“⁵⁸

Na druhou stranu v tomto grafickém díle je alegorie znázorněna jako bílá žena s dlouhými rozpuštěnými vlasy. Tato alegorie byla také určitým symbolem ženy bojující za nezávislost, na což poukazyvaly např. události, jako ta z divadla Villanueva, kde gesto rozpuštění jejích vlasů bylo doprovázeno výzvou ke zvolání: Ať žije svobodná Kuba! Zdá se, že výklad díla odpovídá představám prvních let Velké války, vyhlášené a vedené většinou bílými kreolskými elitami. Nicméně, kvůli podmínkám a dynamice války se armáda bojující za nezávislost stala mezitřídní a mezirasovou, a bylo čím dál obtížnější udržet, aby v průběhu války byla žena vyobrazována jako bílá.⁵⁹

Vraťme se k „Růži z Bayama“. V jednom z mála jejích nám známých vyobrazení se objevuje s kloboukem. Drtivá většina partyzánských vojáků a důstojníků, kteří byli namalováni nebo vyfotografováni, přičemž poslední fotografie byly pořízeny kolem roku 1898,

a aspiracích výhradně dílem bílých.“ SANGUILY, M. (ed.). *Discursos y conferencias*. Tomo 2. Habana: Impr. de Rambla, Bouza y Ca, 1919, s. 489 a násl. Takovéto výroky zpochybňovaly např. přítomnost a vedení Nezávislé barevné strany.

⁵⁸ ZAMBRANA Y VÁZQUEZ, A. *La República cubana*. New York: Impr. de N. Ponce de Leon, 1873, s. 50–52.

⁵⁹ FERRER, A. *Cuba insurgente*, s. 77 a násl.

se objevuje v kloboucích. Klobouky se objevují také na výše uvedeném koloniálním obraze kubánské černé Marianne.⁶⁰ Na velké části těchto klobouků můžeme vidět jednu hvězdu, stejnou, která se objevuje na frygické čapce na národním znaku.

To napovídá, že kubánský partyzánský klobouk *mambi* se stal uprostřed „popularizace“ války náhradou frygické čapky. Nebo přesněji: partyzánský klobouk *mambi* je kubánskou verzí frygické čapky. Nejedná se jen o grafické znázornění války, ale také o znázornění myšlenek na Kubě; vyjádření toho, jak myšlenka – demokratický republikanismus – může být univerzální, a přitom lokálně umístěná, poté, co byla přijata za vlastní, a v tomto procesu přetvořena.

Partyzánský klobouk *mambi* a frygická čapka: situovaný universalismus

Historie používání frygické čapky na Kubě musela čelit ještě jednomu problému, který nebyl zmíněn: první španělská republika se časově prolínala s válkou na Kubě. Roku 1868 proběhla „zářijová revoluce“ ve Španělsku a začala také válka na Kubě. Obě revoluce schválily příslušné ústavy v roce 1869. Vznik Španělské republiky (1873–1874) se stal nejkritičtější etapou války na ostrově a přinesl problém, jak sladit španělskou liberální demokracii s koloniálními zájmy na obou stranách Atlantiku.

Frygická čapka byla hojně používána jako symbol Španělské republiky jejími podporovateli i jejími kritiky. Nicméně od doby republikánských vizí směřujících k nezávislosti Kuby frygická čapka byla využívána spíše španělskými republikány. Konflikt znázorněný v jednom zvláště významném obraze (1873) se odehrál mezi monarchisty a republikány (viz Obrázek č. 6).

Problém na Kubě, jak bylo zmíněno, byl jiný: pokud bylo nemožné být zároveň monarchistou a separatistou, hlavní dilema bylo, jaký druh republiky bude cílem boje: demokratická a sociální republika nebo republika oligarchická. Na tomto obraze alegorie ženy, míšenky, nese pero a je osvobozena republikány. Pero bylo symbolem Ameriky, jako indiánského území, klasická podoba koloniální Ameriky. Uvedený výjev popíral spojitost Kubánské republiky a Španělské republiky: pero nesymbolizovalo žádnou spojitost tak, jak to činila frygická čapka. Právě na tento problém upozornil mladý José Martí v díle *Španělská republika před Kubánskou revolucí* (*La República española ante la Revolución cubana*, 1873). Jednalo se o text zaměřený na problematiku reciprocity – bratrství. Avšak koloniální otázka a otroctví toto neumožňovaly.

Martí pochopil, jak použití frygické čapky poukazovalo na rozdíl mezi typy republik. Ve všech jeho dílech se zmínky o frygické čapce objevují s dvojím záměrem: opěvovat revoluční republikány, jako Venezuelana Ribase,⁶¹ nebo kritizovat lži, které frygická čapka zakrývala ve „formálních republikách“. Tato studie se věnovala jak Francii, tak i Spojeným státům.⁶²

⁶⁰ Viz výše Obrázek č. 5.

⁶¹ „A tam se objímali muži v oblaku střílného prachu a slunce před jejich světlem bledlo závistí; a opět se stalo, že muži šli odhodlaně a triumfovali na moři, uřízli Ribasovi hlavu s frygickou čapkou a ruku, již ukazoval cestu do Ameriky!“ MARTÍ, J. Discurso pronunciado en la velada de la Sociedad Literaria Hispanoamericana en honor de Simón Bolívar el 28 de octubre de 1893. In: *Obras Completas. Tomo 8*. La Habana: Ciencias Sociales, 1991, s. 245–246. Tím je myšlen José Félix Ribas, venezuelský patriot, který byl stát poté, co byl zajat, jeho hlava byla usmažena v oleji a poslána do Caracasu, aby byla vystavena v kleci.

⁶² Martí v Severoamerických výjevech (*Escenas norteamericanas*) napsal: „Byli to republikáni ‚poloviční rasy‘, jak je přezdívali; dobří měšťané, kteří neopovrhovali tiskem, ve skromných pláštích, oslnivá ovlivnitelná a platicí masa. Ostatní, imperialisté, ti ‚nejlepší‘, kteří byli nazýváni ‚augurové ve frygické

Obrázek č. 6: Konflikt mezi republikány a monarchisty. *La Flaca*. Segunda Época, 16. ledna 1873. Dostupné také online na: https://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:Independencia_de_Cuba,_revista_la_flaca,_1873.jpg [cit. 22. 05. 2021]

Již deset let před válkou roku 1895 Martí vypracoval své stanovisko k „imperiální republice“ a jen málo mohl očekávat od frygické čapky, která v ní měla původ. Nicméně, na klasické fotografii José Martího s patrioty z Kingstonské rady Kubánské revoluční strany z roku 1892 si nikdo nepovšiml faktu, který je pro naši studii velmi důležitý: této scéně dominuje kubánská protiotrocká Marianne z Obrázku č. 2 výše. Martího nesnáž spočívala právě v této frygické čapce.

Irský novinář James O’Kelly shromáždil důležitá svědectví z bitevního pole na Kubě, která umožňují pochopit postoj kubánských vůdců boje za nezávislost vůči Španělské republice. O’Kelly se zeptal Calixta Garcíy, zda „by v případě, že by ve Španělsku došlo k potvrzení republiky, povstalci byli spokojeni s tím, že by Kuba byla nedílnou součástí španělských kolonií“. Garcia odpověděl: „Dnes bychom republiku přijali; ale kdo nám zaručí, že za pár týdnů bychom nemuseli uznat Alfonse nebo reakcionáře Dona Carlose jako představitele jiné formy monarchické vlády?“ Garcia dospěl k závěru, že většina Kubánců byla přesvědčena, že „žádné smíření se Španělskem není možné, nebude-li spočívat v nezávislosti“.⁶³

čapce“, jako ti, kteří v jiných časech nosili vavřínový věnec a bílou tuniku, se smějí mlčení víry, kterou navenek vyznávají; ti, kteří věří, že volební právo lidu a lid, který volí, není ořem, který shazuje ze svého hřbetu neopatrného jezdce, který jej utiskuje, ale je velkým prohnáním mezkem, který není spokojený, pokud nenese velký náklad, není tlustý a nenechá mezkaře, aby jel ještě na nákladu.“ MARTÍ, J. Carta al Director de La Nación. Nueva York, 19 de enero de 1883. In: *Obras Completas. Tomo 9*. La Habana: Ciencias Sociales, 1991, s. 345.

⁶³ O’KELLY, J. J. La tierra del mambí ó aventuras de un corresponsal del “Herald” en Cuba. *Mayaguez*, 1888, s. 137.

O'Kelly také požádal Céspedes, tehdejšího prezidenta Kubánské republiky ve zbrani, o stanovisko ke španělskému protějšku. Céspedes uvedl: „Španělsko není republikánskou zemí a vojenská aristokracie nikdy nebude tolerovat trvalé zřízení republikánské formy vlády. Současná vláda nemusí trvat dlouho; ale dříve, než za čtyři měsíce uvidíte, že započnou boje mezi monarchisty a republikány.“

Céspedes věděl, že Castelar prohlásil, že „byl více španělský než republikánský“, čímž „zpronevěřil své republikánské principy“. Kubánský prezident rozhovor ukončil ve shodě s Calixto Garcíou: „Kubánci ve zbrani nepřijmou mír se Španělskem, pokud se nebude zakládat na nezávislosti.“⁶⁴

Kromě tohoto logického skepticismu ohledně možností a délky trvání Španělské republiky (co do délky nedosáhla ani dvouletého trvání) je tu další fakt, který doplňuje zkoumání přijetí frygické čapky na Kubě. Španělská republikánská politika se ve vztahu ke Kubě příliš nelišila od monarchistické.⁶⁵ Během existence republiky byli nadále vysíláni na ostrov Španěle, aby bojovali proti nezávislosti. Když přijeli na ostrov, museli čelit skutečnosti, že na svých uniformách nosí republikánské znaky, ačkoli právě proti republikánům měli na Kubě bojovat. Kroniky psané z kolonialistického úhlu pohledu uváděly: „Je to smutná vzpomínka, kdy svobodné oddíly, které byly poslány na Kubu, ukotvily lodě, které je přivezly, přímo v zátoce Havany, a důstojníci měli potřebu vyměnit knoflíky na svých uniformách, na nichž byla frygická čapka, za jiné se skutečnými zbraněmi. Nedalo se to přehlédnout a my, kteří jsme toho byli svědky, jsme na to nezapomněli. Ti důstojníci, kteří se z ševců a krejčích stali vůdci svobodných sil, vyhazovali do zátoky Havany frygické čapky, které zakrývaly jejich hlavy.“ Uprostřed těchto konfliktů stál důstojník španělské armády s příjmením Almodovar, který byl uvězněn v La Cabaña „za své republikánské myšlenky“.⁶⁶

Katalánští dobrovolníci navíc na Kubě nosili své tradiční čepice zvané baretty (*barretinas*). Španělský kolonialistický tisk popisoval „déšť baretů a strach (partyzánských) dělníků“ (viz Obrázek č. 7).

Kolonialistický tisk ukazoval rozmanitost španělských regionálních klobouků, což symbolizovalo rozmanitost sjednocené ozbrojené síly v boji proti kubánským partyzánům. (Kromě Katalánců jsou na různých obrázcích vidět i klobouky baskických vojáků.) *Barretina* je symbolem, který má svůj původ ve frygické čapce, jejíž základní tvar a červenou barvu, které můžeme vidět u revolucionářských rolníků v povstání proti Karlu II. v roce 1686, zachovává. Jejich použití ve válce proti nezávislosti Kuby nemělo revoluční konotaci, ale bylo tomu právě naopak.

Je pravděpodobné, že kubánští separatisté se setkali s nepřátelským pojetím symbolu frygické čapky a barretiny. Popisy žen s frygickými čapkami, jako je Canducha, se objevovaly na začátku války, avšak v průběhu války byly vzácné nebo vymizely úplně. Ve druhé válce se v klobouku a s „nezbytnou kokardou“ objevují již výše uvedené „Růže z Bayama“ a „La Cabrilla“.

Zdá se, že partyzánský klobouk *mambi* s hvězdou v tomto kontextu plnil materiální a symbolické funkce stejně jako frygická čapka.

⁶⁴ O'KELLY, *op. cit.*, s. 155.

⁶⁵ LAPIQUE BECALI a kol., *op. cit.*, s. 87.

⁶⁶ FLORES, E. A. *La guerra de cuba. (Apuntes para la historia)*. Madrid: Tipografia de los hijos de M. G. Hernández, 1895, s. 44.

Obrázek č. 7: „V dešti baretů, zděšení pracujících.“ *Juan Palomo*, 19. prosince 1869.

Z materiálního hlediska to byl základní nástroj, jak se chránit před tropickým sluncem. I on měl mnoho variant, ale ve svých různých formách byl dostupný všem. Skutečnost, že symbol klobouku se neomezoval na určitou společenskou třídu, byla zvláště důležitá ve válce, které se účastnil široký lid, tak jako v té kubánské. Všimněme si faktu, jak uniforma Francouzské národní gardy během revoluce značila rozdíly a vedla k vyloučení. Právě tato skutečnost vedla k tomu, že Robespierre začlenil pojem bratrství do francouzského revolučního motta.⁶⁷

Ze symbolického hlediska klobouk s hvězdou fungoval jako výrazný odlišující znak bojovníka za nezávislost, vedl k samotnému vytvoření „partyzánské armády“ (*mambisada*) a umožňoval vyjádřit republikánské hodnoty důstojnosti a sebeúcty.

Klobouk byl symbolem kubánského venkova, který byl dějištěm války. Ne náhodou Martí v takovém rozsahu popisoval venkovskou přírodu ve svém díle *Diario de Cabo Haitiano a Dos Ríos*. „Divoká“ příroda představovala svobodu, byla jejím prostorem a symbolem a byla protikladem ke geometrickému pořádku reprezentovanému učeným koloniálním městem. Klobouk byl také symbolem práce, nejen rolnictva. V díle Diega Vicente Tejery v komunitách vlastenců v exilu ve Spojených státech, jako v Tampě a na Key West, kde poprvé v historii Kuby došlo ke spojení republikanismu a socialismu, patrioté neváhali na fotografiích pózovat s kloboukem s hvězdou při svém odchodu do boje

⁶⁷ DOMÉNECH, A. *El eclipse de la fraternidad. Una revisión republicana de la tradición socialista*. Barcelona: Crítica, 2004, s. 81.

Cuban Volunteers in their Barracks; many of these were Cigar-Makers at Tampa. Photo by Glenn H. White.

Obrázek č. 8: Kubánští partyzáni připraveni k boji za nezávislost. Existuje přinejmenším jedna fotografie, která ukazuje stejný klobouk u partyzánů původem z Ruska, kteří byli solidární v kubánské záležitosti. TENNYSON NEELY, F. *Neely's Photographs. Panoramic views of Cuba, Porto Rico, Manila and The Philippines*. New York – London – Chicago, 1899.

na Kubě, a to ačkoli většina z těchto dělníků pocházela z města. Tak tomu bylo dokonce u ruských partyzánů.

Byl to právě partyzánský klobouk „mambi“ (slovo „mambi“ je afrického původu), který se těšil největšímu přijetí a oblibě mezi těmi, kdo se označovali za bojovníky za nezávislost.

V Černých jakobínech (*Los jacobinos negros*) C. R. L. James popisuje tento obrázek: „Důstojníci různých barev odmítli pozvání do skupiny, jako dobří republikáni odmítli sklonit hlavy před španělským markýzem a poklonit se mu. Markýze jejich opovržlivost vyváděla z míry.“⁶⁸ Klobouk se tomuto gestu propůjčil: smeká se k projevu úcty, ale na fotografiích, na nichž se objevují kubánští partyzáni s klobouky, lze spatřit jinou formu respektu. Jedná se o to, co Philipp Pettit nazývá schopností „udržet pohled“, která symbolizuje ústřední demokraticko-republikánskou hodnotu – rovnost občanů, a proto „je republikanismus spojován nejen s široce rozšířeným konceptem zdvořilosti, ale také se světem, v němž svoboda jde ruku v ruce s pocitem klidu a s dobrou pověstí“.⁶⁹ Na těchto obrázcích partyzáni klobouk nesmekají a hledí vpřed, čímž deklarují identitu, hodnotu a důstojnost člověka (viz Obrázek č. 8).

Na konci války za nezávislost se lze na Kubě setkat s dalším vyobrazením frygické čapky. Americký tisk, který si byl vědom obtíží republikánů v této válce a jehož zájemem

⁶⁸ JAMES – GÁRCÍA, *op. cit.*, s. 150.

⁶⁹ PETTIT, P. *Republicanism. A theory of freedom and government*. Oxford: Oxford Univ. Press (Oxford Scholarship Online), 2004, s. 339.

VOL. LI. No. 1316.

PUCK BUILDING, New York, May 21st, 1902.
Copyright, 1902, by Keppler & Schwarzmann.

PRICE TEN CENTS.

LIBRARY OF
CONGRESS,
Johanna Received
May 21 1902
WRIGHT ENTRY
W. 6. 1902
100-100-100
1902
COPY 5

"What fools these mortals be"

Puck

Entered at N. Y. P. O. as Second-class Mail Matter.

THE FIRST STEPS ALONE;—MAY 20th, 1902.

Obrázek č. 9: Kubánská republika, dívka s kloboukem. Puck, 21. května 1902.

bylo připravit půdu pro americký zásah z roku 1898 a ospravedlnit jej, umístil do části ilustrací věnovaných Kubě frygickou čapku na hlavu ženy. Columbia byla nucena podobat se Marianne za účelem vyjádření „legitimity“ zásahu Spojených států na Kubě jako mírotvorného aktu, jehož cílem byla ochrana Kuby. Avšak v klíčových okamžicích americké republikánské historie, jakým je např. atentát na A. Lincolna, můžeme vidět, že Columbia vzdává poctu republice, avšak bez frygické čapky.⁷⁰

Použití frygické čapky v kontextu roku 1898 americkým tiskem se zdá spíše jako pokus o „diskursivní“ rekuperaci bez ohledu na významnou skutečnost, že v době první latinskoamerické nezávislosti byly vyobrazeny jako „sesterské republiky“.⁷¹ Oficiální postoj Spojených států ohledně roku 1898 po několika desetiletí považoval osud Kuby za zpečetěný a poukazoval na americkou výlučnost. Žádné z těchto prohlášení nevedlo ke skutečně bratrskému vztahu vzájemnosti ve svobodě mezi těmito republikami.

Proto je vyobrazení Kubánské republiky v těchto amerických ztvárněních často dívkou (viz Obrázek č. 9). Na druhé straně, jiné americké publikace zachytily význam klobouku a ztvárnily Kubu jako Marianne s tímto doplňkem, avšak činily to tak, že zůstal zachován nerovný vztah, který mezi sebou tyto dvě republiky měly. Jeden z těchto obrazů ukazuje kubánskou Marianne s kloboukem, které je bráněno v přístupu na americký trh. Tento obraz odhaloval to, co skrývala frygická čapka Columbie: imperiální zájem zmohl více než republikánské *dictum*. I ona byla prezentována jako dívka, avšak s kloboukem.

Kubánský separatistický tisk ukázal symbol Marianne kolem roku 1898 jako plný rozporuplnosti, která je vlastní nestabilitě identity při procesu tvorby národa. Obálka periodika *El cubano libre* (Svobodný Kubánec), na konci roku 1898 vyobrazila Kubánskou republiku s pochodní svobody a perem (opět Kuba jako kolonizované území Indiánů; viz Obrázek č. 10).

Možná to bylo naposledy, kdy byla Kuba takto vyobrazena. Nezávislost tlačila na to, aby byl symbol pera odmítnut. Na druhé straně *El Figaro* oslavoval v roce 1899 příchod Kuby, která již byla považována za osvobozenou, tím, co lze považovat za vyobrazení kubánské Marianne: partyzánska s kloboukem s hvězdou (viz Obrázek č. 11).

Její ruka je zdvižená, avšak naznačuje gesto poslušnosti. Je pravděpodobné, že toto gesto vyjadřovalo poslušnost vůči lidu. Význam tohoto obrázku lze vidět v touze po lidové republice, pro niž proběhla téměř tři desetiletí sváru.

Po oficiálním založení republiky v roce 1902 se frygická čapka stala jejím velmi běžným ikonickým symbolem. Následujícím obdobím, historií státního republikanismu ve státě patriotismu prosazovaného shora, který upravil a „zdokonalil“ tento symbol způsobem odpovídajícím nové republikánské realitě, ačkoli jeho použití přetrvávalo i mezi prostým lidem, se již tato práce nezabývá. Rozšíření frygické čapky se objevuje například i ve videozáznamu, kdy se v roce 1923 při oslavě na počest partyzánských veteránů bojujících za nezávislost objevují kubánské Marianne právě v kloboucích „s neodmyslitelnými kokardami“.⁷² V prostředí obklopujícím partyzány můžeme čapku vidět tak, jak si ji vyrobili pro sebe samé: jako „frygickou čapku“.

⁷⁰ El asesinato del Presidente [Lincoln]. *Harper's Weekly*, 1865, Volumen 9, No. 435, Abril.

⁷¹ FITZ, *op. cit.*

⁷² Video je dostupné zde: <https://www.youtube.com/watch?v=cztgvOFGU3g>.

EL CUBANO LIBRE
P. Y L.
Administración

HONORARIO
Figuerola - Canals

República de Cuba, 24 de Febrero de 1898

BIBLIOTECA
REGIONAL
HABANA

EL

CUBANO

LIBRE.

"PATRIA Y LIBERTAD."

PERIÓDICO POLÍTICO INDEPENDIENTE.

Año 4.—Número 11.

Director. Mariano Cereña Ferrer.

Segunda Época.

¡24 DE FEBRERO!

¡Independencia ó muerte!

¡VIVA CUBA LIBRE!!

Glorioso aniversario.

... aquellos incomparables patriotas del 68, volvíron tristes y desdentados á su hogar. Diez años de exilio, de sacrificios increíbles y de penas innumerales, no habrán de suficientes á dar la libertad á Colombia, el Ecuador, y Nicaragua, etc., etc., etc. La suerte, injusta y cruel, no quiso ayudar en su luctuoso viaje á aquella generación de hierro, y la volvió á capilar en medio de la India...

A los azarros de la guerra, sucedieron las fatigas de una guerra trágica. El tirano alzó muy pronto sus pechos, y al pobre guerrero volvió á sentir sobre su cabeza los latigazos del bozal, y á pagar los crecidos impuestos que exigían frecuentes y espantosas exigencias.

17 años de explotación, de miseria, de insultos y de martirios, dieron nuevos alientos al pueblo de Cuba para lanzarse otra vez al campo de la guerra. Martí recogió la bandera que el Zuloaga arrojó al suelo y la puso á la cabeza de los oprimidos. Los hermanos cayeron en voz de espanto, y agonizaron con poca, siempre detrás de la bandera.

Surgió el 24 de febrero. El charal español se levantó sobre sus cenizas, pero la luz se volvió á su cénit, pensando que siempre lucía después de arrebatada y derrotada á su enemigo de un brazo. Se cayó. Rápidamente desapareció, resopó de dolor, y reventó en cenizas y cenizas, sacó sus infernales aperturas, se sacó indefinidamente los ojos, pero no pudo mover la cabeza en la boca, que lo hizo se muere en en carniceros completos.

JOSÉ MARTÍ.

Tres años de lucha han pasado para amasar á la fama española. Y no solamente en los campos de Cuba, sino en la ciudad, en las batallas, como anteriores de la guerra moribunda....

¡Suficiente, pues, el 24 de febrero de 1898, como el último aniversario que de esa fecha, memorable como de independencia, en el teatro de la guerra!

¡Madres que unánimes estrechar contra nuestros corazones al hijo amado que abandonó el hogar se llama de patria, hijos que aceptan el regreso del patrio alimado que encendió vuestros corazones para acudir á los llamados de Cuba esclava; vuestros que luchan heroicamente por el triunfo, vuestros hijos, después de vuestra independencia, que el día de la victoria osen ya en el horizonte de la patria redimida.

¡Compañeros! la hora de las grandes reparaciones se acerca: ¡vamos a proclamar victoria, para que desaparezca de una vez y para siempre la fúnebre y opresiva dominación de España en América....

Obrázek č. 10: Marianne s perem. *El Cubano libre*, 24. února 1898.

Obrázek č. 11: Marianne s „frygickou čapkou“. *El Figaro*, leden 1898.